

ה ע ק ר ה ש ש י

בשתופים, וההערה על אמתיות ההפרשה וההעברות לדמות אותו, והוא שני פרקים.

ה פ ר ק ה ר א ש ון

בזכר שתופים וההעברות נפלו בלשון בעברי בשמורת הנכבדים, חייבו שבושים ומבוכות, והפרק השני, במקורי הטובות והרעות וסדר הסבור ומנות אותם, ובאור ההשגחה וסוד היכלות.

הנה מה שהביא לחבר מה שיכלול זר, הפרק שני דברים הכרחיים. אחד מהם, מצאנו בין התורה והפילוספיה הפלגת הסתירה בענינים מן האמונה היותר חוקי הצורך להתבונן בהם. וזה, שמה שעמד עליו דעת הפילוסופיה האמיתית בתארי הראשון ית' הוא, שהוא האחד מכל צד, אחדותו היא עצמותו, לא כאחדות כל מדה שהוא אחד והוא מקבל החלוקה בפועל או בהעברת

י' בשלשה: במטה, ביד, ובמי יאור.

השכל, אם בפועל, כקבלת הגשם והשמה והקו ההתחלק בפועל, אם בהעברת השכל, כמו שנשפט בנפש שהיא בעלת כחות הרבה, ונחלק אותה על כל כחותיה, ונגזור על כל כח וכה משפט משפט. וכשפטינו בשניים ויקראו שכליים ובלשון תורה מלאכים, וכבר קיימנו מציאותם, שהם אחר שהיה המציאות להם נקנה ממציאות זולתם, הנה להם מעצמותם אפשרות המציאות, ומהסבה הראשונה חיוב המציאות, וזה מה שאין בו מחלוקת בין התורה והפילוסופיא. אחר כן הפילוסופיא מנעה בכלל לתארו ית' בתאר יחייב בעצמותו ית' רבוי או שינוי, ועל דרך ההעברה התארהו ית' בתארים מקריים בלתי חלים בעצמותו, אבל על שהם צירופים ויהסים בינו ית' ובין שאר הנמצאים, כמו שהוא עלה להם, והם עלולים לו, והוא כוראם והם נבראו, וכמו אלה היהוסים רבים מאד בינו ובין נמצאים, לא יחייבו רבוי בעצמותו ולא ישימו ספק באחדותו. וכבר הביאנו משל לזה במקום אחר, אם תארנו אדם אחד בשואו בן אדם שני, ואח שלישי, ודוד רביעי⁽¹⁾, ואח אם ששי, לא יחייב זה רבוי בעצמותו. אמנם התארים המחייבים שנוי בעצמותו כהעתק⁽²⁾ מדעת אל דעת, ומענין אל ענין, הוא ענין לא תסבלהו הפילוסופיא כלל, אבל ראתה שאחר שאין לו תאר נוסף על עצמותו אם נשתנה באופן מה, הנה כבר נשתנה עצמותו, ולכן גזרה שהוא המניע ראשון אשר לא יתנועע. ומיני התנועה כמו שכבר ידעת רבים, אם התנועה בכמה, הנה היא ממה שייחד הגשם וכפרט הנזון. אמנם התנועה באנה, הנה היא ממה שיחדש הגשם וכפרט הבעל הכלית הנעתק, ולו דמינו גשם בלתי בעל תכלית לא יתאמת שיעתק. כי ההעתקה היא הסרת גשם ממקום למקום, והבלתי בעל תכלית איננו במקום, כי המקום מקיף על מה שהוא בתוך המקום, וכל מה שהוא מקיף על דבר הוא יותר גדול ממנו, ולא יסור ממקום אל מקום, הנה לא עברו אלה התנועות הגשמיות על האלוה ית'⁽³⁾. אמנם התנועה באיכות, הנה ממנה גשמיית כהיות הגשם לבן ואחר כן שחור, או חם אחר כן יתקרר, או לח אחר כן יתיבש, או זולת זה. וכל זה לא יאות אלא בבעל גשם. אמנם התנועה במדורת הנפש, הנה לא תאור ג"כ אלא, במתחלק⁽⁴⁾ הכחות, ובכלל, בכלתי מתדמה⁽⁵⁾ הענינים, וכמה שלא משתנה מחוץ, יותר חזק ממנו בלי ספק. וכל זה אצלם נמנע עליו ית' וית'. ומצאנו בתורה כתובים, וראה מהם בתחלת העיון הכלתי מדויק מציאות תארים הפכיים לו, ובאים עליו זה אחר זה. ומאשר התורה והפילוסופיא מתנגדות בזה, היינו כאיש לו שני אדונים, אחד מהם גדול, והשני איננו קטון, ואין דרך לרצות אחד מהם אלא בעבור על דעת השני. ואם מצאנו דרך להטיל הסכמה ביניהם נחשבה לנו הצלחה. וזה אחד משני הדברים ההכרחיים המביאים לחבר מה שבו הפרק. הדבר ההכרחי השני, אם השלכנו דעת הפילוסופים בכלל, ואם הוא חזק שבמופתים, גדול המעלה, ושמנו ספק במופתיו, והקלנו במעלתו, ועמדנו על המחייב מן הכתובים, הנה הכתובים סותרים זה את זה בענינם, ולא יסכימו אלא במה שיכלול זה הפרק. וזה כמאמר הכתוב: כי לא יראני האדם וחי — ותמונת ה' יביט — ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו. נחמתי כי המלכתי את שאל למלך — וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם [שמואל טו' כו], והדומים

⁽¹⁾ כאן חסר משל אחד, ואם תרצה תשלמני.

⁽²⁾ כהעתק וכו', לפי שזאת נעשה לפי דעתם על ידי שכל הפועל. ועוד שאי אפשר שהוא ית' יהיה נפעל מדבר ויהיה א"כ דבר פועל יוציא ממנו הפעולה מן הכח & הפועל והוא הראשון לכל פעולה ולא בהפך.

⁽³⁾ ית' לפי שהוא איננו גשם וב"כ"ת.

⁽⁴⁾ במתחלק הכחות פיר' כמו נפש האדם שפעם ירגש ופעם יבין ופעם ישמח ופעם יכעם וכדומה לאלה התפעלויות וכל זה התחלפות הנפש ממדה למדה.

⁽⁵⁾ בכלתי מתדמה וכו' כלומר בדבר שאין אחדותו אחרות גמורה.

לאלה רבים, אמנם הפרשת אשר בה; ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי עד סופה (שמות לג' יב' ושם) לא תמצא אנשי זמננו ידברו בו דבר, ואם דברו לא יסכימו על דבר אנשי העיון. המדוייק) מהם יראה שראוי לאדם לעזוב העיון בכמו אלו הענינים, והרחיק ההתבוננת בהם, וזה בחלופי רצון האל ית' בהם. כי הוא ית' וית' לא נתנם בעבור שנסכול אותם אלא בעבור שנודעם, ואם רצה שנסכול אותם היה עויבה נתינתם יותר מופלגת) לסכלותנו ויותר מסלקה הספקות והמבוכות מעלינו בהם. ולא רצתה התורה הטהורה שנהיה במבוכה ובעורון, אלא בהאותות והישרה. ונאמר עתה, כי השמות אשר יחשבו בלשון העברי שמות לאל ית' לבד, הנה כבר אפשר אצלם להפילם על נמצאים וזולתו, וזה מבואר בקצתם, נעלם בקצתם. אמנם אשר יתבאר בהם זה, הוא כמו מלת אלהים, כי היא לפעמים תפול על האל ית' וית', באמרו: בראשית ברא אלהים, ופעמים יפילוהו על קצת העצמים הנכבדים אשר יקראו מלאכים, והם משפיעים על האנשים כמו שאמרנו. וזה מבואר ביעקב ע"ה: האלהים אשר התחלכו אבותי לפניו והמלאך הגואל אותי (ראשית מ"ח טו') - וכבר יפילוהו על הכוכבים, באמרם בן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים (איוב לח' ז') - וכבר יפילוהו על השופט כאמרם: עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיעון אלהים (שמות כב' ה') - וכבר יפילוהו על החכמים: באמרם אני אמרתי אלהים אתם וכו' אכן כאדם תמותון (תהלים פב' ז') - וכבר יפילוהו על האנשים הנכבדים, כאמרם: ויראו בני אלהים את בנות האדם. וכבר יפילוהו על הצלמים, להיות השם להם כפי אמורת הכופר העובד אותם, כאמרו: וככל אלהי מצרים - את אשר יירישך כמוש אלהיך, ורגון אלהיכם (שופטים יא' כד'), ארת אלהי אשר עשיתי לקחתם, והאיש מיכה לו בית אלהים (שם יז' ה') - וזה כלו לפי שעצמות האל ית' וית' למה שלא ישיגה בן אדם כל עוד היותו בחומר, לא יהיה לו כנפש תאר מסכים לעצמותו, ולמה שיהיה הדבור החיצוני מורה על הדבור הפנימי תואר לו, לא יהיה אצל הדבור החיצוני ג"כ מלה תורה על תאר עצמות לו. ומי ששים עצמו בזה, ויפרסמהו פרום מה שאין לאל ידו, ותאר עצמותו לראשון ית' וית', אם היה אצל האדם, לא יעבור שישתתף אצל וזולתו. ולמה שהוכרח האדם לקחת לו ית' וית' תארים מן הגדולה והתרוממות והאדרת והנשיאות, והיו הדומים לאלה, לפעמים יתוארו בהם נמצאים אחרים, היו אלו השמות לו ולהם כשתוף השם, רצוני כמו שיקרא האדם אדם, ויקרא האדם המצוייר בכותל אדם, לדמיון חלוש מאד, לפי שבשטח הכותל מראה מוגבל, דימה בגבוליו לגבולי השטח היוצא מן האדם. אמנם אל היא חלק ממלת אלהים, והיא מלת אל עם הרבוי ועל דרך ההגדלה, וזה השם כבר נקרא בו כל דבר חזק, עד שנאמר לכת המניע: הייתי כגבר אין איל (תהלים פח' ה') - והחזקים שבארצות: ואת אילי הארץ לקח (שם כט' א') והאילן הקשיש: אלה עבותה (יחזקאל מ' כד'), ומשענורת הבנין: אליו ואלמיו עד שהמלה כאשר הלך בחזק נקרא איל. אמנם מלת שדי היא נעתקה מן השטיפה, כאמרו: כקול מים רבים כקול שדי (שם א' כד'), והיה שדי בצריך. אמנם מלת יה' וה' אין דרך לקראת בה, ולא תעבור בזה הדרך על זולתו ית' וית'. וזה הדרך לא נבאר דבר בו. אמנם על הדרך אשר נקראוהו) אנחנו הנה כבר תפול על המלאכים, כמאמר הכתוב: וירא אליו ה' עד וישא עיניו וירא וכו' עד אמרו אדני, אם נא מצאתי חן בעיניך (ראשית יח' א' ושם) וסמך לזה ויאמר ה' לאברהם למה זה צחקה שרה, עד אמרו וה' אמר המכסה אני מאברהם, עד ויאמר ה' אם אמצא בסדום, וכל מדה שהוכפל שם מאמר אברהם, הנה נא הואלתי לדבר אל אדני, אל נא יחר לאדני הוא אחד השלשה

- (1) המדוייק כולמו מסוף דבריהם נראה.
- (2) מופלגת צ"ל מסכמת.
- (3) אשר נקראוהו כלומר אדני.

האנשים. אחר: וילך ה' כאשר כלרה לדבר אל אברהם. אחר כן, ויבאו שני המלאכים סדומה, ואחר זה ג"כ קרא הכתוב אחד משני המלאכים או שניהם ה', באמרו: וה' המטיר על סדום ועל עמורה. וכבר תראה שהמלאך הוא פועל הדבר והמברית המעשה כלו או קצתו במצות הבורא ית' אליו בזה. וזה מבואר מאד באמרו: כי לא אוכל לעשות דבר עד בואך שמה, ואמרו: הנה נשאתי פניך. אכן אלה כולם ראיות ואינם מופתים, כי אפשר למתעקש להכחישם, ויטעון שהמלאך לא נקרא לעולם ה'. ואמרו ר"ל: וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים, מאת ה' מאתו מבעי ליה? אמר רב יהודה אמר רב: זה מטטרון ששמו כשם רבו, ודברי חכמינו ז"ל אצלנו מקובלים כדברי הנבואה. ואם ישימן המינים ספק בדבריהם, מה יאמרו במאמר האל ית' למשה ע"ה: הנה אנכי שולח מלאך לפניך השמר מפניו ושמע בקולו^א, וכו' (שמות כג' ב'), וזה הכתוב בחכמת הדבור במדרגת המושכלות הראשונות אין דחייה בהם וראשית ית' יג'. וכתוב שני אין דחייה בו מספור יעקב אבינו ע"ה ויאמר עליו: והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך, אחר כן ספר על עצמו ויאמר, ויאמר אלי מלאך אלהים בחלום הלילה וכו' עד אמרו אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה ושם לא יג', וזה כבר נחאמת שהנאמר עליו בבית אל. והנה ה' נצב עליו ויאמר, הוא הנאמר עליו ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום הלילה יעקב, והוא המספר על עצמו אני ה' אלהי אברהם אביך. וכתוב שלישי אין דחייה בו מספור משה רבינו ע"ה, אמר הכתוב עליו: וירא מלאך ה' אליו בלכתו אש מתוך הסנה, ויקרא אליו ה' מתוך הסנה ויאמר אנכי האל אביך (שמות ג' ב'). וכתוב רביעי אין דחייה בו מספור גדעון אשר נאמר בו: ויבא מלאך ה' וישב תחת האלה אשר בעפרה אשר ליואש עד אמרו ויבוא אליו ה' ויאמר לך בכחד זה והושעת את ישראל (שופטים ו' א'). אחר כן כפל דבורו ויאמר ה' אל גדעון פעמים רבות. הנה אלה ארבעה כתובים מעידים על שהמלאך הוא הוא הממונה על האומה נקרא ה'. וממה שיעיד בזה ג"כ, ספור הגר במאמר הכתוב עליה: וימצאה מלאך ה' על עין המים, ויאמר לה מלאך ה' שובי אל גבירתך, ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה את זרעך (בראשית טו' ושם), וזה דבור המלאך ונגלה במצות האל אליה ויאמר לה מלאך ה' הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמאל, כי שמע ה' את עניך, ולא אמר כי שמעתי את עניך, זה דבור המלאך, ונגלה והפנימי ממנו^ב, ואחר כן: ותקרא שם ה' הדובר איה אתה אל ראי, פירש ותקרא האל הנגלה אליה בהגלות, כי היא אמרה ראי ראיתך ראייה אחר ראייה, זה לכפול ויאמר לה מלאך ה' שלש פעמים, ויורה על שהיא ראתה העצם הנכבד שלש פעמים, לכן נקרא הבאר באר לחי הנגלה. ומה שיאמר בו וזלת זה לא אמר כלום. ויראה ג"כ שהמלאך יקרא ה' ממאמר יעקב אבינו ע"ה: האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו, המלאך הגואל אותי מכל רע ובספורו (ע"ה) קרא הנמצא האחד איש ואלהים. הנה יתבאר מזה כי השלשה האנשים הנראים לאברהם אבינו ע"ה הם ג"כ כן. וכן^ג במאמר הכתוב: (בראשית לב' כה' ושם) ויאבק איש עמו עד, עלות השחר, ואחר אמר: כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל ואמר הוא, כי ראיתי אלהים פנים אל פנים. אבל כבר הרבה הדבור בזה בספרי הנבואה עד שאמר: וישר אל מלאך ויבל (שופטים יב' ה'). וכבר הזדמן הנה דבור ראיתי להועיל בו, אחר נשוב אל מה שהיינו בו, והוא: כי הנפשות המדברות השלמות המעלה מאד מכני אדם הם מלאכים, אין הפרש ביניהם ובין המלאכים אלא בשני דברים, אחד מהם, שהם עתה נפשות לבעל גשם והמלאכים אינם כן. והשני, ההפרש

א) ושמע בקולו כ"ל וכתוב כי שמי בקרבו.
 ב) ונגלה וכו' כלומר הכונה החיצונית והשנימית יתכן שהוסיף לפרוט בעבור אמונת הישמעלים, שלקחו הפסוקים האלה לרמוז על יושר אמונתם.
 ג) וכן צ"ל כי כן במאמר הכתוב ויביא ראיה שהמלאך נקרא איש.

שבין מקנה שלמות וקונה השלמות. כי אלה העצמים הנכבדים המלאכים
אוהבים הנפשות האנושיות השלמות, כמו שיאהב אחד ממנו תלמידו המשכיל
אשר יקבל ממנו החכמות והמעלות. וכבר ילמד אל רבים ממבקשי החכמה,
וקצתם יקבלו ממנו תועלת מעט, וקצתם יקבלו תועלת מרובה, והנה בהם מי
שלא יחסר לו מכל מה שילמדהו כלל, אבל הגיע לחבליה השלמות, והנה
המלמד יאהבהו ויכבדהו. ומאשר יכבדו אלה העצמים הנכבדים לאה הנפשות
האנושיות המקבלות השלמות מהם, יסודרו בהלובם, ויתראו אליהם בצורות
גשמיות, כמו שאותם הנפשות האנושיות הם לבעלי גשמים, ויתראו להם
בגשמים, כאו הם עיפים, עד יאמר האדם: יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם,
ובגשמים כאלו הם רעבים, יאמר: ואקחה פת לחם וסעדן לככם. וזה, כמו
שהאיש ממנו בשיש לו מעלות מחכמות וכח גשם ומעלות אחרות, ויש לו
משרת עושה מלאכתו שאין לו זה השלמות. מן המוסר היותר נאה לו הוא,
שלא יתראה עליו ביתרון שלמותו, או ביתרון כחו, אבל יראה שהוא מנוצח לו
ולואה כמוהו, כן אלה העצמים הנכבדים, כשישיגתו בדבר מאלה הנפשות
האנושיות, יצאו בעקבותיהם, ולפעמים מהיותר חלושים במדרגה, כמו שיראה
לבן אדם ההתדבקות וההתנצחות, עד שיאמר: וירא כי לא יכול לו ויגע בכף
ירכו ויאמר שלחני, בכה (') ויתחנן לו (הושע יב' ה'), וכדומים לאלה. וכן יראו
אלה העצמים הנכבדים כורתים ברית, לאנשים ונקשרים עמהם בכמו קשרי
האנשים ובריתותיהם. וכמו שהיו המנהגים הקודמים כשהיו האנשים כורתים
ברית לבתר בעלי חיים טהורים, ועבור בין ברתיהם, כמאמר הכתוב: העגל
אשר כרתו לשנים ויעברו בין ברתיו (ירמיה לד' יח'), כן נכרת ברית לאברהם
אבינו בין הבתרים בעבור בין בתרי בעלי חיים הולכים על ארבע יאות (') מהם
הקרבת, והמצא שם כל עוף יאות לקרבן. ולכן נאמר לו: קחה לי עגלה משולשת
ועז משולש ואיל משולש ותור וגזול, ואלה הם כל הבעלי חיים אשר יארת
מהם הקרבן. ועל אה המינים נאמר על נח, ויקח מכל הבתמה הטהורה ומכל
עוף הטהור, ויעל עולות במזבח. ולענין הקרבן היה בזמן נח היתר קצת בעלי
חיים ואיסור קצתם. ואמנם לענין האכילה היה כמו שאמר הכתוב: כירק עשב
נתתי לכם את כל, ובזמן משה ע"ה נאסר אכילת קצת הבעלי חיים. ויקח לו
את כל אלה ויבחר אותם בתוך ויתן איש בחרו לקראת רעהו: ירצה העגלה
העז והאיל. אמנם אמרו: והצפור לא בחר. ענינו שלא בחר תור וגזול בפרט:
כי צפור הוא שם הסוג, לא שם מין ממנו. הלא תראה מאמר האל ית': כך
צפור טהורה תאכלו (דברים יד' יא'), צפור סוג וטהורה הבדל, ויורה על שמלת
צפור האמר על העוף הטהור והטמא. ואמרו בכאן ואת הצפור לא בחר, הוא
כאלו אמר, ואת התור ואת הגזול לא בחר. אמנם: וירד העיט על הפגרים
וישב אותם אברם, הנה לא ראיתי מי שידע פירושו. וזה, כי העברים לפעמים
יפילו מלת הפועל עבר על הפועל העתיד התלוי בתנאי, כמאמר אביגיל: ויקם
אדם לרדפק, וענינו, לו עמד אדם לבקשך ורצה לאבד את נפשך, והיתה נפשך
צורה אצל האל אדנך (שמואל א' כה' כט'), כן וירד העיט על הפגרים אמנם
ענינו, שאברהם ישב לשמרם מהעופות הדורסים כמו שבא בכתוב: וקץ עליו
העיט ('). יעובו יחדין לעיט הרים (ישעיה' יח' ו'). ובוה רמו לו ע"ה שהמלכות
הרשעות הדומות לעופות הדורסים, כל עוד שיקומן על זרעו, שהסידותו יגן
עליהם לעדי עד. ונשוב למה שהיינו בו ונאמר, כבר התבאר מלה הכתובים
שמלאך, ממונה באומה, במצות האל זה איו, והם (') יאמרו בעדו: אהי העברים
נקרא עלינו (שמות ה' ג'), אמנם: כה אמר ה' אלהי ישראל שלח עמי ויעבדוני
(שם א'), ענינו כרה אמר מלאך ה' אלהי ישראל שלח עמי ויעבדהו. אכן

(') בכה פי' המלאך.

(') כלומר שראויים להקרבה.

(') העיט, וזה לעד כי העיט דורס.

(') והם: משה ואהרן.

המלאך ג"כ הממונה עליהם לא לחיותו נעבד בשום פנים, ולא בשום סבה, ולא לפי שמתפללים אליו. אבל הכונה אל האל ית', והוא עושה מאמר האל ונקרא בשמות דומים לשמותיו, כמו שאמר: כי שמי בקרבן. ומפני סכלות פרעה במלאך הממונה באומה אמר: מי ה' אשר אשמע בקולו. לא ידעתו את ה' [שמות ה' ב']. ולא יתאמת שיסכל אדם את הראשון ית' וית'. וזה למה שנגלה ל לבן הארמי ומנע אותו להרע ליעקב ע"ה אמר: ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר [ראשית לא' כט], ואם היה ספור מאדון מעולמים — תגדל מעלתו — לא ידע לבן בשהוא מיוחד באבות יעקוב ע"ה יותר משאר אנשים. ובעת כרתם הברית אמר: אלהי אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו. ואמר יעקב ע"ה: לולי אלהי אבי אלהי אברהם, ואמר משה ע"ה: כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו.

ונשוב עתה אחר הצעתי אלה ההקדמות לכאר אמונתנו, ונאמר: שכל נבואה, וכל שלמות, וכל סדור מסדורי הטובות אמנם הם מאת האל ית' וית', וברצונו, ובמאמרו, וחפצו הקדום מני עד. אכן מהם מרה שיצא כאמצעי או כאמצעים. ומן היותר ראוי בענינים הגדולים כבריאת השמים והארץ שיצאו מאתו יציאה ראשונה, ובמה שלמטה מזה, מן החדושים העולמיים והעתקת המלכות, שיצאו כאמצעים, וכל שכן עניני האישים והנמצאים השפלים הנמצאים בהם סדורים, כציורי הטווסים ורבים מהבעלי חיים והצמחים אשר להם ציורים נמנים מסודרים. כי הם אינם מפעל המזג, כי המזג אין לו כונה, ואינם בכונה ראשונה מן הראשון, אבל ממשפיעי הצורות ברצונו ית' ושהכל שב אליו בהשתלשלות כמו שקודם זכרו, במאמר סדור המציאות. וכתוב ביאר זה ההשתלשלות ג"כ במאמר אל ית': וחיה כיום ההוא נאם ה' אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר והם יענו את יורעאל [הושע ב' כג]. והנבואה גם היא מן הענינים המתחדשים בעולם, וכל החדושים שבעולם אמנם יתחדשו על ידי מלאך ממונה עליהם. אמנם בעלי משפט הכוכבים יאמרו, שהמצבים שלהם המתחדשים בכל רגע, יתחייבו התחדשות ענינים במה שלמטה מהם בכל רגע. ואמנם מי שהוא יותר עליון מהם בעיון, ויראה שאין דרך שתהיה תנועה לא ממניע, ייחס כל מה שיתחדש בעולם אליהם, ואל מניעי השמים ראשונה, ובהשתלשלות אל האל ית' וית'. ומניעי שמים יקרא אחד מהם: השר הגדול העומד על בני עמך [דניאל יב' א], ואחר: שר יון, ואחר: ושר מלכות פרס [שם י' יג]. והאל ית' וית' כבר קדמו בידיעתו כל הדברים הכלליים והחלקיים, ומנה בהם ממונים יוציאים מן הכח אל הפועל. מהם מרה שיקראו: מלאכי גבורי כח עושי דברו, ומהם מה שיקראו, צבאיו משרתיו עושי רצונו, עד שיש לו ממונים עושים חכונות מה בנפשות הבעלי חיים. כי מרה שיש בזכרים מהבעלי חיים מן החריצות לכא אל הנקבות, יחייב הגעת העוברים בכטן וכאשר יצאו העוברים ימונה מן ממונים, כדי שיהיה להם השארות שיאהבו האבות בניהם. ושני אלה הממונים החרוצים יתמנו על השארות המינים, מוסף על ממונים אחרים נותני הצורות מן מלאכים יניעו השמים. וממחצבים כוכבים הושמו מחלת הענין, שכאשר יהיה ככה, יצא מהם כך, וכאשר יהיה כך, יצא מהם כך. ומי שעיון במלאכת משפטי הכוכבים ג"כ, רצוני עם ידיעה בשהם עבדי האל ונבראו וממונים על נבראים אחרים, אין היוק כזה. ועוד שלא יתחיד הדין בתוראות מצביהם, אבל לא יתשל מהתפלל בלב טהור לבוראם, לרחות נוקיהם כאשר חוייבו, ולגלגל סבותם כאשר חוייבו, ויאמין אמונה אומן ובטחון חזק, כי הוא ית' יכול על זה. אמנם בדורות הקודמים ובימי הפילוסופיות המדומות, לא היו מדמים מציאות למה שאין לו גשם, וראו גשמי הכוכבים יותר נכבדים, ויחסו להם הכח והיכלת עד שטעו ועבדו. אמנם מי שיראה שכוחותם נשפעים ברצון האל, וישנה הגשמיים הטבעיים אם

(*) וממחצבים כוכבים נראה שצ"ל ומצבי הכוכבי.

ירצה ויצרם, ולא ימנע מגורותיו, הנה אצלו שוה מי שיאמר כי שכתו יושפע ממנו כח מרדים ממתה, או מי שיאמר זה על האפיון, ומי שיאמר שמאדים יושפע ממנו כח חד חותך, או שיאמר זה מן הירודים, וזולת כי לגשמים השמימיים להם כבודם שנתן להם בוראם ית' וית'. ואחר זה העיון ראוי ראשוני חכמינו היות משפט הכוכבים אפשרי, כאמרם: לא מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם, ושאר מאמרם כזוה. ודע שהפילוסופים למדו שנתן להם מזל החכמה שיעור, נסתלקו ממדרגת מורגשיהם אל מדרגת מושכליהם, חשבו היות אפשרי להם ידיעת כל דבר, ושתי לשונם בכל דבר, ולקח הגרון שלהם בעץ יותר ממה שראוי, וראו שהשם ית' אחד שאין בו תואר נוסף על עצמותו, הנה ידיעתו היא עצמותו, ואחר שידעתו היא עצמותו, הנה אם יתרכו ידועו תתרכה עצמותו, והגיע ענינם אל שהאמינו קצתם, שהאל ית' לא ידע דבר זולת עצמותו. וקצתם הגיעו אל בטולים אחרים, האל ית' וית' יודע היותינו נקיים מאמונותיהם. אבל נאמין שהאדם בכח הוא יודע רוב ידיעותיו, ואינו יודע בפועל אלא הענין אשר הוא בו לבד. אמנם מה שזולתו, הנה מהם מה שהוא מובדל מהם, ומהם מה שלא ידעם ואפשר לו לידע אותם בקרוב, ומהם מה שאפשר לו ידיעתם בארך זמן. ואין כידיעת האל ית' וית' דבר בכח, אבל הוא יודע הדברים כלם ידיעה בפועל. ואנחנו אי אפשר לנו שציייר, איך ידע? יודע מזה ידיעות כלם בפועל, כי אנחנו לא ראינו זה לעולם. וכן אי אפשר לנו שנדע, איך לא יחסר מידיעתו דבר ממה שבשמים ובארץ, ולא יחייב זה רבוי בעצמותו, אבל נדע שאי אפשר שיחסר מידיעתו דבר, כי זה חסרון, והחסרון לא יאורה בצדי קדושתו. ואי אפשר שיהיה בעצמותו רבוי, ולא נדע איך זה, כמו שלא נדע דברים רבים שהם פחותי המציאות, כל שכן זה הענין הגדול. ומי שלא ידע גדר עשרה ואין דרך שידעתו לעולם, איך יקשה עליו, אם לא ידע איך לא יחסר מידיעתו האל ית' דבר ממה שבשמים והארץ, ומבלתי שיחייב זה רבוי בעצמותו? — וזוה יאמר צופר: החקר אלוה תמצא, אם עד תכלית שדי תמצא, גבהי שמים מה תפעל, עמוקה משאול מה תדע. ועל המתעסק להתבונן בכמו אלה הענינים הנכבדים יאמרו רז"ל כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם. והאל? יודע כונותינו וחס לבכנו. וכן לא יטעה טועה בסכתנו ויחשוב מפני אמרנו שהמלאך יקרא אלהים ואלהי העברים, שאתנו כשנתחיל ונאמר: ברוך אתה השם אלהינו ואלהי אבותינו, שאלינו אנו מכוונים, או יחשוב שמאמר יעקב אבינו ע"ה: אלהים אשר התהלכו אבותי לפניו עד המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים, שהתפלל אל המלאך, אבל פירוש דבריו, האלהים אשר התהלכו אכותי לפניו ישלח את המלאך הגואל אותי מכל רע לברך את הנערים. ומאמר משה ע"ה: כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה אלהינו, ישלח מלאכו בכך קראנו אליו. וכן כל תפלה אמנם היא אל האל ית' לבדו, מאין מחשבה בזולתו, וכל פועל אמנם יצא באמצעיים מאתו. ומי שיחשוב וזולת זה, תבא אליו קללת אלהים, ומארת המאררים. וכן למה שאמר דריוש לדניאל: אלהך דין אנת פלך ליה בי תדירא היכול לשוכך מן אריותא [דניאל] בא ושם, התנצל ע"ה ובאר, שהנעבר ית' וית', וזולת הממונה על הצלתו, והורה בהגיע המעשה על ידי המלאך, ואמר: אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא הבלונגי. עוד נשוב ונקשה על עצמינו מה שאולי יקשרה עלינו מקשרה, ונניח שהוא יאמר, למה אמרת שהעצמים הנכבדים ממונים בכל מה שיתחדש, ולא האמר כל מה שיתחדש, אמנם יתחדש מן הראשון בלי אמצעי? נאמר למאמר הכתובים: ברכו ה' מלאכיו, גבורי כח עושים דברו, ברכו ה' כל צבאו משרתיו

(¹) רצ"ל במהרה.

(²) יודעה מה כלומר שום יודע ומשכיל.

(³) והאל וכו' כוונת המחבר להתנצל את עצמו לפי שהוא ידבר לפעמים בפרקים הקודמים בסודות הברואה בעל כרחו.

עושי רצונתו וזה על דרך כלל. אמנם¹) על דרך פרט נאמר: יעמוד מיכאל
השר הגדול העומד על בני עמך [רניאל יב' א']. והנה שר יון בא ושר מלכות
פרס. ועל דרך הפרט האישי: אמר אברהם אבינו ע"ה ה' אלהי השמים עד
אמרו ישלח מלאכו אתך, ובהפך זה: ויתצב מלאך ה' בדרך ובמדבר כב' כב' א'.
ובהסתרות והצלחות: המלאך הגואל אותי, ומלאך פניו הושיעם [ישעיה' סג' ט'].
חונה מלאך ה' [תהלי' לד' ה']. ורכים כמו אלה. ולמה שחיה זאת כונת הכתוב,
והוא מסכים לדעת בעלי התגדלה²). לקחנו דעת שאין בו מחלוקת, וכל
שכן בהיות בנמצאות האישיות עדיות על זה מאין תכלית. מהם מה שימצא
באישי הצמחים, ומצב העלים שלהם, וצבעי פרחיהם ונקודותיהם, ומת שימצא
ג"כ ברחשים, בעופות ובדגים מפליאות הולכות כולם על סדר מובל, ועל
מספרים בעצמם, ואיך יאמר שהם מפעלי הטבע, והטבע לא ישכיל?—הנה
הוא בלי ספק מפעל בטבע תחת צווי דבר מאלה העצמים הפשוטים, והכל
משתלשל מרצון הראשון ית'. וכבר ביאר זה ראש הפילוסופים, וזאת ההגדלה
יותר גדולה ממה שיאמר שבכוונת הראשון³) ית' וית' ימצאו אלה הפרטים
השפלים. ואם יאמר למה אמרת שהמלאך יקרא ה' והמפורסם היא שזהו
שם הראשון? אמרנו למאמר המלאך ליעקב: אנכי האל. אמנם אמרו⁴):
אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי, ענינו, אשר משחת לה אשר נדרת
לה. ולמה שהיה שמו כשמו אמר: לי. ואם יאמר למה אמרת שמלאך
הוציאם ממצרים? אמרנו למאמר האומה: וישלח מלאך ויציאנו ממצרים
[במדבר כ' כז'], ושאר הכתובים המעידים על זה. ואם יאמר למה אמרת
שהוא יקרא, אלהי העברים? נאמר על צד שהוא ממונה בהשפעת האל
ית' וית' עליו. ואם יאמר א"כ אותו אתה עובד, כי הכתוב אומר השמר לך
פן תשכח את ה' אלהיך וכו', את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד וכו', נאמר:
אין באמרנו שהמלאך הוציאם ממצרים מה שיתחייב שהאל ית' לא הוציאם
ממנה, אבל הוא ית' הוציאם והמלאך אמצעי. ואם יאמר, אחר שיהיה אלה
העצמים הפשוטים הם הממונים בהצלחות האנשים ורעותיהם, א"כ למה זה
תעבוד דבר אחר וולחם? נאמר הכתובים יבארו, בשכל מדה שנצטוונו⁵) אין
לאמצעיים בזה דבר קטן או גדול, וכי מה שנוכר בכתוב מן ול' יהיה לך
אלהים אחרים, לא תשא את שם ה' אלהיך לשווא, שמור את יום
השבת לקדשו וכו' ויום השביעי שבת לה' אלהיך, כל זה מאת הראשון ית'
ות'. הלא תראה מאמר הכתוב כי ששת ימים עשה ה', וזה דבר לא יסופר
בו על השניים, וכן אנכי ה' אלהיך, אמנם הוא ספור מן הראשון, לפי שזה
וולתו מן השמים והארץ ישוב אליו אם בכונה ראשונה, ואם בהשתלשלות.
ובכתובים: השמים כסאי ואת כל אלה ידי עשתה [ישעיה' סו' א']. וכמו אלה
הכתובים רבים מאד מורים, שאין יציאת הנבואה⁶) מן השניים לבד מבלי
שיתיה מן הראשון ית', אבל הוא ממנו ית' באמצעות השניים. ואם יאמר למה
אמרת שהמלאך אי אפשר מבלתי שתחקים מצותו בפעולות העולם? אמרנו
הנה יורה זה באמרו: חי ה' אשר עמדתי לפניו [מלכי' א' יו' א']. ויאמר: שמש
בגבעון דום [יהושע' י' יב'], אחרי כן אמר, ולא היה כיום תחוא לפניו ואחריו
לשמוע ה' בקול איש, ולא היה רצונו על התפלה, כי התפלה כבר נתקבלה
קודם זה היום ואחריו, וגם הוא לא הוציא דבורו בלשון תפלה אלא בלשון

¹) וזה על דרך כלל פיר' ואה הפסוקים יעידו במינוי המלאכים על הכלל.
²) אמנם וכו' כלומר במנויים על קבוצים פרטיים יעידו הפסוקים שנוכרם
יעמוד וכו'.

³) בעלי ההגדלה פיר' שמרוממים מעלתו ית' שהוא נקי מכל סוג גשם
מהתחברו במחשבה עם דבר גשמי.

⁴) שבכוונת הראשון, כלומר וכלי אמצעי אלא באמצעי.

⁵) אמנם אמרו: כי אין עבודת יעקב למלאך.

⁶) מה שנצטוונו: כלומר בעשה ובל"ת.

צווי, וחלילה שתהיה כוונת הכתיב לומר שהצד האלהי יקבל צווי מכן אדם כי הוא כפירה, ואמנם קרא הנה ה' הגרמים השמימיים, ואמר שאלה הגרמים לעולם לא קבלו צווי מכן אדם לא קודם זה, ולא אחריו. ואם יאמר מה הביאך אל כל זה, אשר היא מאמר בלתי מפורסם אצל הזמון? נאמר ההכרח אל זה כבר אמרנוהו בתחלת הפרק. ונשאר ענינים שלא ביארנום, וזה כי אנהנו נמצא בכתובים מאמרים, שאם ייוחסו כמותם אל השניים, לא יהיה בו גנות, ואם ייוחסו אל הראשון יהיה גנות, כמו: וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל: ארדה נא ואראה: כי עתה ידעת כי ירף אלהים אתה: לולי כעם אויב אגור [דבר' לב' כז]: ותקצר נפשו בעמל ישראל [שופט' י' מז]: הנה אנכי מעיק תחתיכם [עמוס ב' יג], וכמו אלה רבים מאד, אשר הוא יותר ראוי ליחס אותם אל זולת הצד העליון. ולא יגנה מוציא דבה מה שאמרנוהו, אבל ראוי שיראה שאנחנו הסירונו בטולים גדולים. ולכן אני רואה כי המפרש הכתובים לא פירש יפה בפרשו כל וידבר ה', וירד ה', ויחר אף ה' והדומים לאלה מבלתי כנוי, אבל היה היותר ראוי שיאמר, יצא צווי מן האל, והיה קצף מצד האל, וכמו אלה הבנויים, כמו שיעשרה בלשון ארמי שיאמר בו, והוה ממרא מן קדם ה', ויתרגם השמים כסאי, שמיא כורסי יקרי, וארעא כביש קדמי, אידן ביתא דתבנתן קדמי ואידן אחר בית אשריות שכנתי, וית כל אילן גבורתי עבדתי, וכזה כל דבריהם ומה שדומה לזה, עד שיתרגם, לולא כעם אויב אגור: רוגזא דשנאה כניס. א"כ הדבור הנאה והמאמר האמיתי המזוקק אשר יסכימו עליו הקבלה והפילוסופיא הוא, שאלה הם תארי השניים לבד, לא תארי אל ית' וית', ומן השניים, לאשר הם כנפשות לגלגלים לבד, לא לאשר הם כשכלים, כי אלה אחר שהם התחלות תנועות גשמים, אין היוק בשישתנו, ויהיה באמצעותם הרצון אל עם, ושיתראו בגשמים חמריים, אדר שהם צורות לגשמים חמריים מתחלת מציאותם. וזה כלו כבר ביאר אותו אחד מחשובי משוררינו ובדבור מיוחס אליו, יזכור בו צורות גלגל המולות ותנועותיו והוא אמרו: דגלי¹ מרכבת הקימורת לעד ולאות, כי הדבר מעם ה' צבאות, הם הנעלמים בעיני ברואיך, הם הנראים לעיני נביאיך, הכל עבריך משרתי פניך, גבורי כח עושי רצונך, להם יקראו רחוקים² קרובים, ומאין הליכה רצים ושבים, והליכותם הליכות אלי מלכי בקדש, ה' כם סיני בקדש, וידברו אכן ברשיונך, ויעשו ואולם ברצונך, כואת אמרו שומעי מליהם, כי פיך המדבר אליהם. ואחר זה הנה באמרו: וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם, דבר מן הראשון, ובאמרו: נתמתי כי המלכתי את שאול, דבר מן קצת השניים. אמנם פרשת [שמות לג' יב] ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה הנה זהו ביארדו: כי משה דבר לממונה על האומה דבור אם כחלום ואם בחקיץ, ובכלל בצד³ שלא הפחידה, וזה⁴ אשר היתה עמו זאת המראה היא הנגלה אליו בחורב, ועליו נאמר: [שם ג' ו'⁵], ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים, וממנו הירה מושפע אור הולך לפני העם, כמו שאמר וה' הולך לפניהם יומם, ויסע מלאך האלהים ההולך [שם יג' כא]. ולהיותו⁶ יודע, כי עוד יגיע ענינים לחטוא חטא אשר יחייב הרחקת זה⁷ העצם הנכבד מהם,

- 1) דגלי פיר' המניעים השכליים.
- 2) רחוקים כלומ' הרחוקים מן השלמות וענינו בני אדם יקראו להם קרובים כמו שכתוב הקרובים אלינו בכל קראינו עליו.
- 3) בצד: כלומר פה אל פה כאשר ידבר איש לרעהו.
- 4) וזה, פיר' וזה של פרשת ראה היה אותו המלאך הממונה על האומה ולא מלאך אחר.
- 5) נאמר פיר' ויסתר כי מזה הפחיד לפעם ראשון שעדיין לא ראהו.
- 6) ולהיותו יודע, המלאך הממונה על העם בשם.
- 7) זה העצם הנכבד פיר' התרחקות עצמו.

ייעד לו תחלה זה¹). באמרו: הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך השמר מפניו עד אמרו כי שמי בקרבו ושם כג' כ"ו. לפי שורה השם²) יאמר למלאך הממונה באומה, ולמלאך שני מושפע מאתו. וכאשר חטאו נאמר לו זה בביאור: ועתה לך נחה את העם על אשר דברתי לך. הנה מלאכי ילך ונאמר לו ג"כ: עלה מזה אהר והעם, עד ושלחתי לפניך מלאך, עד כי לא אעלה בקרבך. ובעבור זה שאל ע"ה שתי שאלות, אחת מהם שיסיר מהם החרון הנמשך מאמרו, כי לא אעלה בקרבך, ורמוז תחלה על זאת השאלה, וזאת לא הודעתני ארץ אשר תשלח עמי, עד שפירש אותה אחר כן שאמר: ילך נא ה' בקרבנו. והשאלה השנייה שיתראה לו המלאך הממונה באומה בחומר גשמי, כדי שיביט אליו, אחר שלא הביט אליו בחיבור, כמאמר הכתוב: כי ירא מהביט אל האלהים. ורמוז על זאת השאלה באמרו: הודיעני נא ארץ דרכיך, עד שפרשה אחר כן באמרו: הראני נא את כבודך; והושיבו על השאלה הראשונה כשאמר לו: פני ילכו, ר"ל היותר נכבד שבמלאכים אשר למטה הם מהמלאך הממונה באומה, והוא הנקרא פנים, ואשר למטה ממנו נקרא אחורים, ואמר הוא: אם אין פניך הולכים אל תעלינו מזה, ירצה, אם לא יגלה לנו היותר נכבד שיהיה לפניך, לא יאות לנו העלייה מזה, אך התחנה אמנם היתה שתהיה אתה זה, והוא אמרו: ובמה יודע איפה כי מצאתי חן בעיניך, ירצה, שכל אומה ממונה עליה מלאך, ואיננו³) השר הגדול ולא יתראה אליהם. ואחר כן השיבו אל השאלה השנייה והוא ראיית המלאך פנים בפנים, באמרו: גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה. ואמרו אחר זה: ויאמר הראני נא את כבודך, ואת הוא' אשר ענינה: אחר כן, כמו: וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשורת החטאת, ירצה אחר שירד מעשות החטאת וייקרא ט' כב', וכן: וגבר ימות ויחלש ואיוב יד' ט"ו, ימות אשר שיוחלש, כן בכאן נאמר לו גם את הדבר אשר דברת אעשה, אחר שאמר הראני נא את כבודך. אכן דע שהוא לא יראה לעין אלא המלאך או המלאכים הנקראים אחורים, לא הממונה באומה, ולא אשר תחתיו מאותם הנקראים פנים. אמנם הראשון ית' וית', הנה אין דבור בו בכל אלה השינויים, ולזה אמר לו: והסירותי את כפי וראית את אחורי ופני לא יראו. ולפי שהנקרא⁴) אחורים יקרא ג"כ ה', אפשר שיאמר: ותמונת ה' יביט [במדבר יב' ז'] ומפני שהממונה באומה, והנקרא פנים, אי אפשר שיגלו בחומר גשמי, יאמר: כי לא יראני האדם וחי, ואין שני המאמרים סותרים זה את זה. ומי שחשב שכל ה' כלשון העברי ירצה בו האל ית', יהיה אצלו הכתובים סותרים זה את זה, ויגשש בעורים קיר, וישא משאות שוא, ויטיח דברים ושבושים עצומים נגד הראשון ית' וית', ולא ילך בדרך מדרכי הפרישות. הנה האל ית' צורה אל המלאך הממונה באומה, והמלאך הממונה באומה דבר עמו, ואותו שתחתיו ממי שיקרא אחורים נראה אליו. וזה כלו בלתי חולק אל הכתובים, ואיננו זר כפילוסופיא, אבל אפשר או מחוייב בה. ולפי שחזר להתחנן באמרו: ילך נא ה' בקרבנו, נענה באמרו: נגד כל עמך אעשה נפלאות, כמו ששאל: ונפלינו אני ועמך. ומי שירצה להכחיש כל מה שאמרנוהו, ויטעון, כי האל ידבר אל חנביאים בלי אמצעי, ושכל ה' הנאמר בכתובים הוא האל ית', יעיין תחלה בהסכמת אלה הפסוקים⁵), ואיך לא יתכן זה על הצד הנכבד, ויתרחק מן הבטולים בכלל, ואנחנו נודה לדבריו, אם יוכל לעשות כן. ואף האומות אשר לא מבני ישראל הנה, לא ירצו להמיר השם באה הפרטים הפחותים והגרועים.

¹) ייעד לו תחלה על זה כלומ' שיבא מלאך אחר ויוליך את העם.

²) שוה השם: השם הנורא.

³) ואיננו פיר' וזה המלאך איננו הגדול שבמלאכים ולא יתראה על האמות ומה יש לי ולעמי יתר שאת מן שאר העמים?

⁴) שהנקרא: שהמלאך הנקרא.

⁵) בהסכמת אלה הפסוקים: כמו ותמונת ה' יביט, ולא יראני אדם וחי.

אמנם הנוצרים יעתיקו כל: ויאמר ה', וירד ה': אמר הארון, ונגלה הארון. אמנם הישמעלים לא אמרו לעולם שהאל ית' ידבר עם הנביאים, או נראה לו, אלא נמצא יקראוהו: גבריאל והרוח הנאמן, וכמו אלת השמות. אמנם מי שבחינתו מעוטה מאנשי אמונתו, לא די להם שיחסו אליו ית' שנוי ותנועה, אלא ששמוהו יותר בעל שינוי מכל שאר הנמצאות. כי איש איש מעבדיו ישנה מחסידות על רשע, ומרשע אל חסידות, והוא ית' וית' ישנה כמספר רשעיותיהם וצדקותיהם, אשר כמעט שהם בלתי בעלות חכלית. וכבר נתגלגל דבורנו בהתחלת תנועת נפש והתחלת תנועת גשם, ואולי לא יובן זה, ונבארהו, ונאמר: שאיש ממנו אם עלה בדעתו ללכת ממדינה אחת על מדינה אחרת, מבלתי שתהיה זאת ההסכמה נמצאת בנפשו קודם לכן, הנה כבר התנועה, ותנועה לא תהיה אלא ממניע, ומניע הנפש אל זה הוא הרצון. אחר כן הנפש השתמש בכחה המניע לגשם, מעתיק אותה פסיעה אחר פסיעה, ולפעמים חסכים הנפש ללכת דרך מה, אחר כן יראה לה עויבת אותו הדרך ולקיימת זולתו, ותעתק מדבר אל דבר, ומן הכוונה אל כוונה, ולא תעתק ההסכמה בכלל, לנסוע אל אי זה דרך שיהיה. והנעתק איננו זה אשר לא יעתק, אבל הנעתק דבר מרה והבלתי נעתק דבר אחר, ואחד מהם והוא הנעתק, הוא התחלת תנועות הגשם, והבלתי נעתק, הוא התחלת תנועת הנפש. ונקראת התחלת תנועת הנפש, שכל התחלת תנועת הגשם, נפש. וכן מניעי השמים נפשות, והתחלות תנועות נפשותיהם שכלים, ומניעי השמים הם הנגלים לאנשים, לא אשר הם שכלים מופשטים. ואלה העצמים הנגלים לאנשים עשו מן היסודות צורות נבראות לשעתן כדי שיקרב זה אל חוש הנביא, והיא צורה בדויה לא אמתית. ודע שאנשים מרה מסכלי אומתנו נתכלכלו ונבוכו במאמר האל ית': נעשה אדם בצלמינו כדמותנו, ופירשו נעשה אדם על צורתנו ודמותנו. והנה אצל ההמון הצורה היא הגשם, כאמרם צורת ראובן צורה נאה, וצורת שמעון צורה כעורה, וירצו בזה הפנים, ועל כן חשבו שזה הכתוב יחייב, שהאל עשה האדם בנשמותו ודמותו, ולכן טעו טעות גמור. אמנם החולקים עלינו מן האומות גורו עלינו בזה שאנתנו מגשימים, והוקשה על חכמי אומתנו לצאת ממה שהשיגו עליהם בעלי מחלוקתם, עד שהשבעים אנשים אשר העתיקו התורה לתלמי המלך אמרו, ויברא אלהים את האדם בצלם ודמות, וכל זה אמנם קרה להיותם הושבים כצורתנו, וכל צורה גשם, וכאלו הם עשו הקש כזה, הבורא ית' ברא האדם כצורתנו, וכל צורה גשם, הנה לבורא ית' גשם. וכל זה קרה מסכלותם בענין הצורה, ושהיא עצם פשוט בלתי גשמי, והוא לנמצאות נקי מן החומר בכלל, וכבר יגיה אורו על גשם ויהיה בו בעל צורה, לא צורה. ובוה יאמר משוררנו המתפלסף, מקונן לאביו: בעת בא במגורה⁽¹⁾, מסעף⁽²⁾ פורה, ולקח הצורה⁽³⁾, ועוב הדמיון: ומאמר האל נעשה האדם בצלמנו כדמותנו, הנה ענינו, שיוצח עליו מבין כל מה שתחת השמים צורה שכלית, מדברת, מלאכית, יהיה דומה בזה למלאכים. ואינו מחוייב שמה שידמה לדבר יהיה בהכרח כמוהו מכל צד, אבל יהיה לו ממנו דמיון, אם חזק ואם חלש. ובין האדם והמלאכים דמיון חלוש, אבל יראה שיהיה הענין כמו שזכרו קצת החכמים באמרם, שידמה שיהיה יחס שכלנו אל שכלי השמים, השמש והכוכבים, יחס גשמנו בגדלם אל גשמיהם, וזכות חמרנו אל זכות חמריהם. והאדם בעל ארבע אמות והשמש כמו הארץ מאה וששים וששה פעמים ויותר. אך האדם איך שיהיה, הוא מכל מה שתחת השמים משכיל עצמותו, והאל ית' וית' והמלאכים, והשכל הפועל, ולזה יש לו צורה דברית. אבל אומר שמלת צלם ומלת דמות הם נרדפים, ומעולם

(1) והוא יתברך פיר' מפני שיודע אותן וידעתו הוא עצמותו ודוק.

(2) במגורה, בעת מותו.

(3) מסעף הקב"ה, פורה הגשם.

(4) הצורה הנפש, הדמיון תמונת גשם כך נראה.

לא נרצה בהם בלשון העברי. אלא תקוי דבר מה, כאמרו ועשיתם צלמי טהוריתם ושמאל א' ו' ה': ואת כל צלמי מסכותם. ואם היה הדבר אשר נתחקה בו דבר אחר גשם, הנה ענין גשמיותו הוא ענין אחר וזולת היות לו צלם, ר"ל תקוי. וכבר יפול צלם על בלתי גשם רצוני על הדמיון, והמשורר יאמר: ליל אשר לא יראה מתמונות צלמך הנראה בחלומות. ואין במלת צלם מה שיורה על גשם אלא על תקוי, ונתחקו המלאכים באדם להיורת מדבר. וכן המציאות בכללו נתחקה בו (, וכאלו היא קצור המציאות כלו, ומקובציו¹) כדור בעל הכסא לגלגל העליון וגלגל המולות וגלגל הארץ, ומי שיצא מזה הדרך אל ההשגמה, הוא פכלות ממנו. וכן יקרה להם בדברים רבים, כמון האמינם שיש מים למעלה מן השמים, למה שאמר הכתוב: והמים אשר מעל לשמים (תהלים קמ"ד), והענין הוא כן: כי האדם כאשר הבחין השמים והיסודות מצד מעלה, מצא למטה מאלה, הגשמים והארץ, ולמעלה ממנה המים, ולמעלה מן המים האויר, ולמעלה ממנו האש, ולמעלה מהם התשעה הגלגלים. וכאשר יבחין זה מצד מטה, ימצא היותר עליונה שכבה הארץ ותחתיה המים, ותחתיה האויר, ותחתיו האש ותחתיהם הגלגלים התשעה. ובוה יהיו המים למעלה מן השמים, ויהיה הירח למעלה משבתאי, ולמעלה מגלגל המולות, ואמר האל ית': ויעש אלהים הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע, וענינו שחשמים הם אשר הגבילו הצדדים, ועשו צד המעלה וצד המטה, ולכן היו קצת המים למעלה מן השמים וקצתם תחת השמים כמו שאמרנו. אמנם אמרו ית': יהי רקיע בתוך המים יהיה ענינו. יהי רקיע בתוך המים, ושם הכתוב הגשם המקיף מוקף, כמו ששם במקום אחר הגשם הנוגע נגוע, כאמרו: והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל (ויקרא ד' יט'), ואין מדרך הבשר שיהיה הוא הולך על הטמא, אבל הטמא ילך אליו, ופירושו והבשר אשר יגע בו כל טמא. אבל ההמון ימאנו, שלא יהיו כתובי התורה מלאים הזויר, לא יאמינו האדם בהם, אם לא בעוד היותו בער וכסיל, וכאשר ישחבש בו השכל היה מכחיש מה שמענותו ההמון, ויעתק מן הסכלות אל האפיקורסים, מבלתי שילך בדרך ההכחנה והתבוננות. הנה כבר החבאר מה שאמרנוהו במציאות אלה העצמים הנכבדים הנקיים מן החומר, ושם שופטים בעולם במצות האל ית' עליהם, וגם במציאות נפשות בני אדם, אשר ישימו מגמתם והשתדלותם להפסיק התחלות בחומר או לחסור רובו, ושהתאחדות בני אדם עם אלה העצמים הנכבדים כטוב הסכמה והמעשה הוא בהגדול אותן הנפשות, ושאבדן גשמיותם הוא הצלחה להם. ואם השגיתו עם זה²) לתקן דבר מעניני האנשים או קהל או יחיד, הנה טובתם איננו מכוונת לעצמם אבל להשפיע על זולתם, וכזה יאמר הכתוב: אם תוציא יקר מזולל (ירמיה טו' יט'), ואמר: מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון (משלי כח' כג'), ירצה באומרו אחרי, סוג לב הפכפך, ואמר: ומצדיקי הרבים ככובים לעולם ועד (דניאל יב' ג'). ואמר בפירוש היותו בכלל אלה העצמים הנכבדים, כאמרו: כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא (מלאכי ב' ג'). אמנם אותם אשר נפשם גזורת ומכרחת לנמצאות העולם, הנה הוא א"ע"פ שתפעל כל מה שתפעל ברצון האל ית' ומצותו, הנה יש צווי יותר עליון מצווי³), וכמו שאפשר למלאך שיחליט המאמר בזה העולם, ויאמר: הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר, כן יאמר הנביא הנכבד: הו' אלהי ישראל אשר עמדתו לפניו, אם יהיה השנים טל ומטר כי אם לפי דברי, ויאמר: ואם איש אלהים אני תרד אש מן השמים (מלכים ב' א' י') וכדומה לזה. ובכמו אלה יאמר

¹ בו, באדם.

² ומקובציו כמו שנוכר במאמר הב'

³ עם זה פיר' עם תקן עצמם.

⁴ מצווי כך מצאתי ואיצ"ל מצווי ובתמיה.

הכתוב: ותחסרהו מעמ מאלהים (תחלי ח' ו'). ויסכים הכתוב עם הפילוסופיא בזה. וכבר מצאנו ארסמו שיאמר בזה הלשון: הנה אנחנו באופן מה השכל הפועל. ואיננו זר שהנפשות אשר הם בקצה העליון מהחשיבות ישנו הנמצאות, כי כבר נמצא שגם נפשות אשר הם בקצה השפל מן הפחיתות ישנו אותם, ויהיה נמשך מהתכונה אשר בנפשם כח יבוא אל הגשמים וישנה אותם, כמו שנמצא בעל העין הרע שיעשה זה. והאיש החשוב אשר הניע אל גבול אשר יהיה בו גזור על הנמצאות, ויכול לשנות עצמותם שנוי אמתי עצמותי לא במה שידמה אל אשר יראהו, הוא כאלו הוא מלאך. כי ההפרש בין הכשוף והפלאים, שהכשוף דמיון, והפלאים ענין קיים. ולזה כאשר חשבו מכשפי מצרים לחקות פלאי הנביא, נעזר בהראות ענין קיים, וזר במאמר הכתוב: וישליכו איש מטחו ויהיו לתנינים ויבלע מטה אהרן את מטותם (שמות ד' יב'). ולפי שנעדרו מטותם העדר נצחי, הורה להם זה שפעולתו איננו בדמיון, אבל שנה הצורה בכל פעם שנוי אמתי. ואשר הוא בזה האופן, הנה היות האדם סר למשמעתו, היא אמונה טובה, והמרות בו היא כפירה, לפי שהוא ממלא מקום האל בארץ, והסד ממנו ית' בנבראים, אחר שחושי כלם ושכלי רובם לא ישיגוהו, והקים להם מהם עצמם מי שעזרו להישירם ולהנהיגם. ולא יתישר שום דבר למי שיהלוק עליו, אבל ילחמו עליו השמים והארץ, ויהויב לכל מלך שיהיה נעתר אליו, ונכנע מפניו, וסר אל משמעתו, כי בזה יסודר ענינו, ותנשא מלכותו.

הפרק השני.

במקורי הטובות והרעות.

וסדרו הטובות ומנות אוחם, וביאור ההשגחה, וסוד היכלת. וחזו הפרק אשר בגללו וסבתו הצענו זה הספר, והוא היה התלת המחשבה וסוף המעשה.

אומר, שהא ית' הוא יודע עצמותו כבר קודם ביאור זה. וכל מה שהיה הדבר יותר מופשט מן החומר וממה שדומה לחומר, לצוני אפשרות המציאות, היתה ידיעתו יותר שלימה, כי אנחנו כבר ביארנו שחסרון הידיעה היא מצד החומר, וכל חסרון וכל רע אמנם יולד במה שבו דבר בכח'. וכל מה שהוא יותר רחוק משהיה לו דבר מה בכח הנה הוא יותר שלם, ויותר רחוק מדרכי החסרון וקצור מהשלמות. ואחר שהראשון ית' ישכיל עצמותו, ועצמותו ית' הוא היותר חשוב שבתארי השלמות, הוא ישכילם על צד היותר שלם שיהיה בידיעה האמתית, והוא ידע ג"כ ששלמותו איננו מכוונת לעצמותו לכדו אבל הוא בצד ישפיע ממנו אל זולתו, ומזולתו אל זולתו עד שיתרחקו הנמצאות ממנו בסדרו. וידועו כי כל מה שנתרחקו ממנו הנמצאות בסדרו, השיגם מן החסרון כפי שיעור הרחק וסודו ג"כ בקצור מהשלמות. והשגת החסרון בהם מדרגות רבות מאוד. וכל אה הסדורים יניעם מה שהוא למעלה מהם במדרגה, ויניעו הם ג"כ מה שחתם במדרגה, עד שיהיה למציאות שני קצוות, קצה לא יצויר כמוהו בשלמותו וריחוקו והסתלק צד קדושתו מדרכי החסרון כולם, והוא מניע הדברים כלם מכלתי שיתנועע, וקצה לא יצויר כמוהו בחסרון והרחקתו מצדדי השלמות כלם, והוא מתנועע מן הדברים כלם בסדרו ואמצעיים, מבלי שיניע הוא דבר, וזהו אשר קראנוהו היול, וכבר התבאר זה כלו. ונאמר עתה, שאי אפשר בשום פנים ולא בשום ענין, לא אצל השכל, ולא במה שייחייבו כתובי תורתנו, ולא במה שהאמינוהו נכבדי אומתנו — היודעים בפירוש הכתובים התוריים — שיצא מהאל ית' וית' לא דע ולא חסרון בשום פנים. אם אצל השכל, כי השכל יחויש התקבץ שני הפכים בנושא אחד. ואם היה יוצא מהאל ית' וית' טוב ורע — ישתבת וית' מורה — הידר מורכב. לפי

בכח, פי לפי שמה שהוא בכח האפשרות שיש בו נותן מקום לכאב או לרע.

שתאדם כיוצא ממנו טוב ורע, הנה יהיה הטוב יוצא מכחו הרברי, ורע אם מכחו הכעסני או המתאוה או זולת זה, וזה יתכן במורכב, ולא יתכן בפשוט בשום פנים. ואם יצא ממנו רע, לא יתאמת שיצא ממנו טוב מן הטובות בשום פנים — ישתבח ויתעלה מזה. — ואומר עוד כי מתארי החסרון, תארים העדריים, ומתם חיובים^(א). והחיובים מעטים. אמנם העדריים הנה נביא עליהם משלים ונאמר: כי האור הוא ענין באיור יתחדש בו כשהזריח עליו גשם מאיר, וכאשר סר הגשם המאיר, נשאר חשוך, ולא יתחדש בו ענין, אבל נסתלק ממנו הענין המתחדש. הנה החשך הוא העדר דבר, ואיננו דבר. וכן העושר לאדם הוא מציאות הממון לו, אמנם העוני הוא העדר מקביל מציאות הממון לו. וכן השכל לאדם והחשיבות ושמירת הדת, ענינים יקנה אותם הפקחות, ואם נעדר הפקחות נעדרו אלה. וההעדרים כולם לא יעשה אותם האל ית' ולא זולתו, כי הם אינם דברים, שיעשו. כי אי אפשר לך שתאמר האל ית' עשה שלא ימצא בספרך פיל, כי זה לא יעשה, אבל יאמר האל ית' לא עשה בספרך פיל, ולא^(ב), עשה בספרך העדר פיל. ואם היה עדר הפיל בספרך חסרון בספרך, הנה לא עשה האל ית' זה החסרון, אבל לא עשה השלמות המסלק זה החסרון ולא זה החסרון, אבל עזבו סתמי. ואשר אין שכל לו, הוא האיש אשר אין שם האל ית' עליו שכל, ולא שם לו סכלות. אולם למה שלא שם לו שכל נשאר סכל, כמו שנאמר בקצת הבעלי חיים: כי השה אלורה חכמה ולא חלק לה בכינה, ואיוב למ' טו'. והחלק השני משני חלקי הפסוק יבאר הראשון כי השה אלורה חכמה ר"ל שהוא יתברך לא חלק לה בכינה. והאיש אשר הוא כן, נשאר על משפט חמרו, שהיה מוכן לשכל, והיה השכל לו בכח, ואחר אם לא יגזור האל ית' שיהיה נמצא לו בפועל, לא יחמסו. וכאשר לא יעשה הסכלות — ישתבח ויתעלה מזה — והיה רוב הפחיתויות והחסרונות שרשם והחתלתם מחסרון השכל, לא יהיה הוא פועלם — ישתבח ויתעלה עליו רב — עם שבין שני המשלים, רצוני בין העדר הפיל בספרך, והעדר השכל להאדם הסכל, הברלי. והוא, שאין מטבע ספרך שיהיה הפיל נמצא בו, ולא יראה חסרון ספרך בהעדרו, אמנם האדם סרבע שיהיה השכל והשלמות נמצאים לו, והעדרם חסרון נראה בו, וכבר ימצא בעל דין מקום לחלוק כשיאמר כי אשר יקרא נעדר השכל, מנע השם שלמותו והוה רע. ונאמר בתשובת זה, שאין כמציאות מן הרע כי אם מעט מועד מאד בהקש אל מה שמו מן הטוב המתפשט הרבה מאד. כי הרע והחסרון אמנם ימצא הדבר המועט ממנו ובמה שחובר מן היסודות, כי ליסודות חומר משותף מתפעל, לא ישפע על דבר מתם שלמותו אלא על מזג מה, ותכונה מה, ואם יעיק מעיק מחוץ מהגיע זה המזג, לא יהיה שפע זאת הצורה או כחותיה על השלמות. והמשל בזה אם הזורע יורק ורע בארץ, וקצת הגרעינים יפגשו ארץ שמנה, לזה אשר יש לה מן השמש יחס נאות לתקן המזג, הנה יצמחו צמיחה טובה, והקצת אשר יפגשו ארץ ציה יעיפה, או שיחקה עם השדה בלתי נאות להטיב המזג יצמחו צמיחה חלושה, והקצת אשר יפלו באבנים לא יצמחו כלל, אבל תפיץ אותם סערה, או יאכלום העופות, או יתעפשו. ולא יתחייב הבורא ית' בחחלת בריאת הדברים שיהיו בעלי המזג ואשר אמנם ישפיע הצורה עליהם שלמותם האחרון, יהיו האיכויות איך שיהיו, וממזג איך בו שיתיה, עד שיהיו האנשים כלם וגם הבעלי חיים והצמחים כלם על חכלית שלמותם תמיד. והאומר שכן היה ראוי להיות, וכי הבורא היה לו לבחור היותר נאות, אומר שקר. ולו בחר היותר נאות מכל הדברים, יחוייב שיהיו הצמחים כלם בעלי חיים, והבעלי חיים כלם אנשים, והאנשים כלם כמושה רבינו ע"ה, ומשה כיתר נכבד שבמלאכים, ולא יהיה במציאות סדור, ולא יחסרו מדרגות הדברים כל מה שיתרחקו מן ההתחלה הראשונה, ולא יהיה במציאות נמצאים אלא על דרך אחד, ויפסק המציאות

(א) חיובים פיר' כמן העורון והאלמות וכדומה.

(ב) ולא פיר' אבל לא.

לחזק שלמותו כדבר הנקטף באבו, ויהיה שלמות הראשון ית' וית' אשר מדרכו להשפיע על כל מה שאפשר לקבל ההשפעה מה, יעזוב דרכו, וימנע מעשות ככה, ויהיה שלמותו מגיע אליו לבד וא' נמצאים מעטים^א. והאמר זה מתנשא לשפוט כרצונו, כי חסד האל ית' איננו מועט מגיע אל נמצאים מועטים, כי אם רב מאד, והיו המדרגות רבות מאד. וזה החסרון הנמצא ג"כ במורכבים מן היסודות יש בו טוב מה. וכמו שבאברי הבע"ח מותר אבר מה הוא מוזן ותקון לאחר, כן בכלל המציאות נמצאות, להן חסרון מה, הם תקון בכלל המציאות. ובה יאמרו קדמונינו ע"ה: אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסקי, אשרי מי שאומנתו בסם, אוי לו למו שאומנתו בורסקי, אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות, אשרי מי שהניו זכרים, אוי לו למי שבניו נקבות. ואם ינתן לאדם הדבר אשר הוא אצל כל אחד מהם שלמות, והוא הוליד הזכרים, לא תמצא נקבה בעולם, ויהיה היישוב חרב. כי האדם אשר הוא חלוש העיון, הנאות אצלו הוא כפי איש איש, והוא אצל האל ית' כפי הכלל. וכן הנאות להולכי דרכים הוא בצחות האויר וזכותו, ומציאות אור השמש, ואם ישלם חפץ כל אחד מהם תפסוק החרישה והפרנסה^ב. ולזה היה הבהן מתפלל: ואל יבנום לפניך תפלת עובדי דרכים, וכן אם היו האנשים כלם בתכלית השכל ושלמותו, ומעלות האנשים בידעות והמעשים המתקנים, וזאת הנפש לא תמצא אלא בגוף ריק המזוג, דק האברים, ואין קיום כלל המציאות אלא שיהיו מן האנשים אנשים גמי המזוג כבהמות, קשי האברים, חלושי השכל, כדי שיהיו יותר מוכנים לחרוש ולקצור ולבנות. ולפעמים ימכרו יתרון חווק גופם למי שאין לו בהמות, וישאו על ראשיהם וצואריהם וגביהם המשאות, כאשר יעשו הבהמות בשוה. ואחרים שהם רוצחים ויקחו כסף תחת אשר הערו למות נפשם, ולא יעשו זה לחוסם על הפסדם, ולא לדחור נזק מעל גבולם; כי זה המין מן ההריגה הוא גבורה, והיא אחת ממעלת הנפש לבד, לא לבקשת שכר. הנה כבר תראה שיש מינים חסרים, שעם היות שסובבים מעיקים מנעו המזוג משלמות, עם כל זה הם מועילים בכלל המציאות. וכן אין לשיפוט בתחלת הדעת שיאמר, כשיראה האש שישרוף זרע מה, שבריאית האש היה רע, כי זה הזרע, וגם כל הזרעונים אשר בעולם, וגם כל הצמחים, וכל הבעלי חיים האש הוא אחד מיסודותיו, ולולא האש, לא היו הצמחים ולא בעלי חיים נמצאים, ואי זה יחס יש לחלק המעט מן הזקק בערך על גודל תועלתו? — וכן אשר יראה רוח יטבע ספינה, איננו ראוי שיחשוב שבריאית הרוח נזק, אבל יחשוב כמה שבריאיים בו גופי הבע"ח והצמחים ויתוקנו בו, ויראה שאין ערך לנזקו בחקש א' תועלתו. והרשע החוטא למה שקרה בחומר אשר נתחזה ממנו חוס רב, אם במזג השכבת זרע, או מזג הרחם או בשניהם יחד, נמשך לזה שיתקבץ מחוס בלבו יותר מן השעור הממוצע, ולזה יקרו ממנו במדות חכונה תקרא כעס, וימשוך לכעס שיהיה מקוטט עם האנשים ויחרץ להם כמו שיעשו הכלבים, ולפעמים ישלח ידו אליהם ויהרגם כמו שיעשו החיות הרעות. וכמו שאיננו זה, שיהיה במציאות לא כלל ולא רוב, כן איננו זה, שלא יהיה במין האדם מין שידמה אדם, והוא באבעו על טבע אלו. ואם יאמר, אבל היה ראוי שלא ימצא כלל ולא היה רעה בכלל — יתמעט הנמצאות ראשון ראשון, ושבה השאלת כראשונה. וסדור המציאות כבר חייב שיהיה בו קצה יותר חשוב, וקצה יותר פחות ואמצעיים. ולפעמים יהיה כמזג מן השכבת זרע או מן הרחם או שניהם מיעוט המימות, ויהיה הלב יותר קר מן השווי, ויהיה ממנו איש בער ופתי אין ידיעה לו, ואינו חושש לשום דבר, ולא יראה הנאה נאה, ולא המגונה מגונה, והוא להוט אחר האותו להיטת היענים.

^א ואל נמצאים מעטים, פיר' הקרובים אליו מאד, כי אז היו אין צמח ואין חיה ואין אדם בעולם כי אם נפשות מלאכים כאשר פירש למעלה.
^ב תפסוק החרישה והפרנסה, פיר' כי בכל יום ויום ובכל שעת ושעה אנשים מצויים בדרכים ויתפללו שלא ימטר.

וכבר העמיד האל ית' וית', כדי לנגד אה המדות המגונות, אנשים נקיים מכל וכל מאלה המדות, הביאו על הנגועים בתם מצוות האל ואוהרתו. אחר כך, אלה הנגועים כאלה המדות הפחותות לנגד אותם אין מן הנמנע לגמרי, כי אם היה כן, לא ציה האל בדבר הנמנע. ואם היה מחוייב והכרחי ג"כ שיעשה איתם האדם על כל פנים כמו שיתנשם למשוך האוויר הקר אל לבו והוציא האוויר המחומם שבו, לא הוצרך להביא מצות האל ית' בזה, כמו שלא בא לנו מצותו בהתנשמות להשארות החיים לנו, אבל הוא אפשר. וכבר הודענוך באותו המאמר הראשון שהאל ית' כמו שברא הדברים, ושם להם תארים, מה מחוייבים כדבור האדם, כי הוא, כשיהיה אדם היה מדבר על כל פנים, רצוני הדבור הפנימי והוא שישכיל, וכמו שברא דברים ושם להם תארים נמנעים כדבור לאבן, כי ברא דברים ושם להם תארים מה אפשריים. ואין זה חסרון בידעתו ית' כי האפשרי שני מינים, אפשר מצד הסכלות, ומשלו:

אם מת היום מלך בכל, או אם הוא חי, כי אנחנו אנשי ספרד לא נדע זה, אבל שני הקצוות אצלנו שווים, וזה לסכלותנו כמה שהוא רחוק ממנו, עם היות שהדבר בעצמו אינו אפשר, אבל יצדק עליו בהכרח אחד הקצוות. והאל ית' יודע—שכמו זה מחוייב בו אחד הקצוות—כמו שהוא בעצמו. וכמו חלקות אם יהיה בזה החדש אם לא, כי זה אפשר אצל הסכלים בתכונה ובהשוואת הכוכבים, והוא בעצמו מחוייב בו אחד הקצוות, והאל ית' יודע הקצה המחוייב. ובעלי התכונה וההשוואה כבר הודיעם האל זה, ואיננו אצלם אפשר כמו שהוא אצל ההמון אפשר, כל שכן שיהיה אצל האל אפשר, כי זה מין מן האפשר אשר הוא מצד הסכלות איננו עובר על האל ית' וית'. אמנם האפשר השני, אשר הוא אפשר מפני שהאל ית' שמו אפשר, וברא אותו דבר סובל משני תארים ההפכיים, אם זה ואם זה, איך שהודמן, הנה כמו זה אין להרחיק מהאל ית' שידעתו אפשרי. ואם יתעקש מתעקש, ויאמר האם יסכל האל ית' מה יהיה אחרית ענינו! אמרנו אין זה סכלות. והאומר זה, רצוני להחזיר התארים כלם כמו הלקויות, בשישימם אם מחוייבים ואם נמנעים על כל פנים, ושהאל לא ברא דבר יהיה אפשר התאר והפכה, יהיה בזה חרבן העולם והפסד הישוב בזה העולם, והחיים בעולם הבא. כי האדם לשווא יחרש ויבנה הבנינים, ויטע הנטיעות ויכניע הבהמות, ויאריך הרמחים (ויבחר השלחים!) להלחם, וכבר נגזר מה שיהיה ממנו. וכן לשווא יהיה עובד האל, וכבר נגזר עליו ההצלחה, או הפכה. והדבר מבואר כי האמת הפך זה. וכי האל ברא האפשריים אפשריים⁽¹⁾ ויודע אותם האפשריים כלקויות, וזה, כי הסבות כולם אינם ממנו בכונה ראשונה, אך מהם מה, שהם ממנו ית' בכונה ראשונה, וזה בידעתו תאריהם⁽²⁾ כולם, מחוייב להם מה שמחוייב ונמנע להם מה שנמנע. ומהם מה, שהם מופקדות אל המבע ברצון האל, ויועיל למי שיעשה אותם כפי הראוי, ויוזק למי שיעשה אותם בפחורת, או ביהר ממה שראוי. וכבר גזר האל היותם סבות על זה האופן, ובוה יאמרו ר"ל הכל בידי שמים חוץ מצינים פחים, שנאמר: צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם. ובזה האופן חוייב להשמר מן המזונות, והסמים הממיתים. ומהם מה שסבותיהם מקריות, ואה ג"כ ראוי להשמר מהם. וענינם מסור אל האדם ג"כ, לזה נמצא הדתות מזהירות להשמר מהם, ויתארו אותם בשם אפשריות באמרו: מי האיש הירא והרך הלכב וכו' [דברים כ"ח] ושאר מה שנוכר באותה הפרשה, וכן באמרו ית': כי תבנה בית חדש ועשית מעקה. ומה שמעיד בחיות קצת הענינים על דרך האפשרות אצל האל ית'—וכבר זכרתי אותו במאמר הקודם—מאמר דוד ע"ה: שמוע שמע עבדך כי מבקש שאול לרדת

⁽¹⁾ השלחים פיר' החרקים.

⁽²⁾ אפשריים צ"ל וגם לא יודע אותם כי אם אפשרי, אבל הוא יודע אותם האפשריים כלקויות כך נראה לי.

⁽³⁾ תאריהם של בני אדם.

קעילה לשחרת העיר בעבורי היסגרוני? וחור השאלה ואמר: היסגרו בעלל קעילה אחי ואת אנשי ביד שאור? ויאמר ה' יסגרו, כי ענין יסגרו בבאן כחשוכת האל הוא, שהוא אפשר שיעשו, ולזה ויעיל לו הוריות, כמו שהעיר הכתוב: ויקם דוד הוה ואנשיו כשש מאורח ויצאו מקעילה ויהלכו באשר יתהלכו, ולשאל הוגד כי ברה דוד מקעילה ויצאל לצאת. ולולא היותו אצל האל ית' אפשה, לא נמלט ממנו. הנה כבר היו הסבות בבחינה מה מיניהם ד' או הם? מין אחד בבחינה מה, וזה, כי מהם להיות, רצוני בכונה ראשונה מהאל ית', ומהם טבעיות, ומהם מקריות, ומהם בחירות. וכבר מנה דוד ע"ה השלשה כאמרו: ויאמר דוד חי ה' כי אם ה' יגפנו (שמואל א' כו י'): וזהו הפין האלהי אשר יהיה בהפליג העבד כמרי, ויפגענו גורת האל, ויגור הטבע זך או לא יגורוהו — או יומו יבא ומו: וזה המין הטבעי, אשר אין כח לעבד להשקר ממנו: או במלחמה ירד ונספה — וזה המין המקרי אשר יש כח אצל העבד להשמר ממנו, ובידו ג"כ למסור עצמו לזה: ויפול (י'). ועל הדומה לו אמרו: צנים פחים בדרך עקש, ופה ג"כ בחיריים כבא דוד קעילה וצאתו ממנה, ורבים כמו אלה. (ג"כ עוד בעשיית המצוה ובעבירה הבחירה, ולולא זה, לא באו הנביאים, ולא ייעדו שכר ולא עונש, והתורה צותה) דרכי הטובות והברכות. וכבר קרה בבדיאות עם מרה מקרים רעים מאורעים או טבעיים, נמשכים להם מרות ופעולות מנוגות, אפשר לנגד אותם. ומדרגות האנשים ג"כ מתחלפות, כי מהם מי שאין רע בו, ואיננו צריך אל התנגד ומהם מקבילו, והוא מי שבקצהו המרחק מהטוב, עד שכמעט לא יועיל לו התנגד, ואפי' שהשתדל בה לא ישוגה, ובין שני אלה, אמצעיים מן המדרגות לא ימנו. וקצתם יספיק להם התוכחה והנערה בקצתם, וקצתם הייסור והעונשים. ועל אפשרות יראת האל והמרי לאדם, אמר האל ית' לאומה כשהעיר עליהם בתורה: העידותו בכם היום את השמים ואת הארץ, וכו' החיים בתורה ובכבישות היצר, והמות במקרים אשר בחומר, והעונש ראוי על הבלתי כובש יצרו, והשכר ראוי לכובש. ומנגד המדה המגונה הוא מתקרב אל האל ית', וכזה יאמרו רז"ל: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. וכאשר יכבוש מבקש המעלה מדותיו הבהמיות, וימשל עליהם אפילו מעט, ימשך לו כוסף מזה, אותו הכוסף יביאורו אל תוספת הכיבוש, ותוספת הכבוש תוסיף בכוסף, ואו יהיו לו המעלות קנין, ולא יחסר לו כשיחזור בזה מן האל ומן המלאכים הממונים על שמירת האדם הנאמר על קצתם המלאך הגואל אותו וכו' שמירת והצלה. וזהו מה שנאמר לאבימלך: גם אנכי ידעתי כי בתם לבכך עשית זאת (ראשית ב' ז'). וכזה יאמרו רז"ל: בא ליטהר מסייעין אותו, כי הצד האלוהי משגיח במו שמפקיד רוחו אליו. וכאשר יהיה בהפך זה, יהיה מרוחק ממנו, נעזב לרוע עצתו, וכזה יאמרו: בא ליטמא פותחין לו. ואחר שהבחירה היא אשר יעזר עליה השכל והכתוב והקבלה ג"כ, והוא אשר עליה בא הצווי אל האומה, ועליה יצאה השבועה מן האל ית' כאמרו: חי אני נאם ה' אם אחפץ כמות הרשע, כי אם כשבו מדרכו וחיה (יחזקאל ל' יא'). אלה פסוקים הסותרים ראוי להאמינם כפשטם, ולא יקפוץ לבא עליהם כפי, והפסוקים הסותרים להם ראוי שיפורשו, כי האמת לא תהיה קצוה ('). וכבר הודענו כי המפקיד רוחו ביד האל מושגת, אחר שהשתדל לכנוס במחיצת העצמים הנכבדים, ולעצמם הנכבדים השגחה בנמצאות זר העולם ככלל, ובמין האנושי כפרט, הנה על כל פנים ייוחד ההשגחה בשיעור רב אחר וריוותו להפקיד רוחו אליו.

(') או הם מין אחד: שכולם יצאו בהשתלשלות מן הכורא.
 (') לזה ויפול: כלומר שאור המלך על תניתו, וזהו המין הבחירי שלא מנה דוד אבל מנה הכתוב.
 (') והתורה צותה יותר נראה והתורה לא צותה ומוסב על לולא זה.
 (') שני אלה כלומר הקצוות.
 (') קצוות פיר' דבר וסותרו.

כמו שאמרנו בא ליטהר מסויעין אותו • ועל זאת ההשגחה הנמשכת למפקידים
 רוחם אליו אומר הכתוב: ועשיתי ארץ אשר בחוקי תלכו, והסירותי ארץ לב
 האבן מבשרכם וכו' [שם לר' כו'] והדומים לאלה, ובפרט אחר יציאת התחלת
 הקרובה^(*) מלב האדם • ועל היותו נשאר בלתי שמור^(*), והיותו נמסר לרוע
 בחירתו אומר: ואני אקשה את לב פרעה, כי הקשה ה' אלהך את רוחו, והוא
 עזיבה ונטישה אחר יציאת התחלת הרע מלב האדם • ועל ההשגחה הנמשכת
 למפקידים רוחם בידו צועק הנביא באמרו: למדו תתענו ה' מדרכיך תקשיח
 לבנו מיראתך, ירצה העזיבה והנטישה אל רוע העצה • ואתה כאשר תבחן
 פסוקי הגזרה כולם, הנדו על זה הדרך יצאו כולם • ודע שעל דעת הבחירה
 היו קדמונינו, האומרים הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ונמשכו להם
 מחכמי הגאונים, הביא^(*) דבריהם כפשטם, לא יפרשו אותם^(*), אבל האמינו
 אמתתם • וכאשר תעיין דברי דבינו סעדיה ז"ל בספר האמונות והסברות
 ודברי זולתו מהכמי האומה תמצאהו כן •